

# Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 105 1984

Svenska Litteratursällskapet

*Distribution:* Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

*Göteborg:* Lars Lönnroth

*Lund:* Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

*Stockholm:* Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

*Umeå:* Magnus von Platen

*Uppsala:* Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

*Redaktör:* Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,  
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

*Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet*

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00757-1 (häftad)

ISBN 91-22-00759-8 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1985

avslutad under 1983, 399 nummer med Lyrikboken i dess av Tom Hedlund reviderade och utökade fjärde upplaga som slutnummer. Till antologiförteckningen ansluter sig flera register om vilkas användning Björck för övrigt ger råd och vinkar. Det är en humanist, en bildningsivrare av gamla stammen som tar till orda vid resans slut – denna bildningsresa genom den svenska antologins historia – med några allvarsord om vikten att hålla vid liv svenska språkets skönheter.

I Samlaren 1980 anmälde Lars Furuland en undersökning av den svenska dagsversen, *Dikter för dagen*, som Björck gav ut 1978, »en rik och ytterst läsvärd bok, som i sin lärda genre är lika spirituellt som en riktigt bra dagsvers av H eller Kajenn». Just spiritualitet är verkligen en välkommen ingrediens i det slag av grundliga och faktagräddade inventeringar som Björck har företagit i och med sina senaste båda böcker. Välformade reflexioner kryddar således framställningen i antologiöversikten och det nyttiga är genomgående förenat med det nöjsamma. I ett sammanhang, det gäller Gullbergs Mannens ögon, såsom Göran Palm kommenterat den i sin antologi Mannens dikt om kärlek (1980), ilsknar Björck emellertid till på riktigt – litet onödigt och överkänsligt kan man tycka!

Liksom när det gällde dagsversen får Björck i antologisammanhanget lov att börja med en definition: »Med antologi avses sålunda i denna framställning ett i fristående bokform utgivet urval av lyriska skapelser som hämtats ur minst tre svenskspråkiga författares tidigare offentliggjorda alster.» Medan antologiväsendet här i Sverige tidigare har berörts mycket litet föreligger i BRD den mest ambitiösa studien av något språkområdes antologiproduktion, red. av J. Bark och D. Pforte: *Die deutschsprachige Anthologie (1967–70)*, som vid sidan av en omfångsrik urvalsbibliografi för 1800–1950 upp tar en rad specialstudier, också sådana med aspekter gentemot antologiernas läsare. Furuland efterlyste beträffande *Dikter för dagen* elementära publikfakta, dvs. ett avsnitt om dagsversens publik, men Björck framhåller nu i fråga om antologierna att själva receptionen mestadels måste falla utom hans blickfält.

Björck avser med sin genredimensionering emot kalendern liksom mot samlingsverk av typen *Våra försök och Fem unga*. Hans inhemska utgångspunkt blir Carl Carlssons *Samling af utvalda Swänska Rim och Dikter*, ett »Försök til Swänska Skalde-Konstens uphielpande» (1737–38), ett verk som enligt Björck »i kanske större utsträckning än något följande i genren vänder sig till utövarna av diktkonsten». Abraham Sahlstedt blir den närmaste efterföljaren när det gäller »1700-talets stora samlingar» (kap 1) i och med sin samling av verser på svenska (1751–53); Sahlstedt manipulerade oförskräckt med texterna, påvisar Björck. »Från en nyare ståndpunkt vill väl ingen i princip godta hans förfarande. Men det är att märka att det i allmänhet endast tillämpades på en litteratur som tillkommit utan den sortens strukturella enhetskrav som härskat inom den kvalificerade lyriken alltifrån romantiken.»

Speciell litteraturhistorisk relevans har likaså kapitlet om sengustavianernas kanon och romantikernas. Wallmarks berörda antologi slår vakt om den gustavianska diktningen, särskilt i dess efterklassiska fas, konstaterar Björck, som påpekar »det paradoxala att den rikhaltiga kollektionen som ser dagen 1820 snarare har till uppgift att

hejda och dämna upp den romantiska högflo den än att befordra den». Det är förvånansvärt, menar Björck vidare, att de svenska romantikerna inte utträttade mer för att genom antologiska verk levandegöra den tradition som de var så angelägna att frammana. I början av 1840-talet förelåg i och med C. J. Lénströms *Svensk Antologi* »det största motdraget från romantisk sida mot Wallmarks utspel». Björck betonar Lénströms pionjärsats som antologiutgivare däruti »att nu för första gången författarkonsturen bakom diktverket antyds». Lénströms antologi blir också genom sitt inordnande av de enskilda produktionerna i historisk tidsföljd normgivande för en rad av efterföljare under seklets gång.

Efter »en rundblick från 1800-talets mitt» (kap. 3), där också skolans läseböcker och visböckerna blir föremål för granskning och där de litterära mellanperioderna betecknas som antologiernas rätta tidevarv, styr Björck kosan hela vägen »från Eichhorn och Warburg till *Lyrikboken*» (kap. 4). Samtidsantologier av typen *Lyrik* från vår egen tid passerar revy (kap. 6) och undersökningens slutkapitel ägnas »den tematiska antologin». Karin Ek pläderade i och med ett trebandsverk från 1921, *Ur svenska dikten*, för en annan sorts antologi än den biografisk-kronologiska. »Något lika ambitiöst företag med detta program har inte senare förekommit, men om man tar fasta på att Karin Eks urval är grupperat kring en rad centrala teman eller motiv, gäller det om en stor del av 1900-talets antologipraxis att den fullföljer Eks princip genom att av de enskilda avdelningarna hos henne göra egna, separata volymer.» Naturligtvis har det därjämte tillkommit av henne inte påtänkta specialantologier, naturen, kärleken och religionen är ämnesområden som bildar utgångspunkt för en mångfald urvalsvolymer. Vid denna genrens nya expansion har illustratörerna ofta tilldelats en viktig roll och Björck skärskådade sakkunnigt deras insatser.

Det lärda kåseriet har i Staffan Björck en briljant företrädare. Hans bok är frukten av en samvetsgrann och intresserad forskning, där uppslagsändarna är legio för yngre ämneskolleger att ta vid.

Ulf Wittrock

Henry Olsson: *Banbrytare och stigfinnare*. Norstedts 1984.

En veteran får ordet heter den avslutande uppsatsen i Henry Olssons senaste lilla bok, som har undertiteln *Ett knippe svenska porträttskisser*. Det är i sin anspråkslöshet dock en löftesrik upplysning för var och en som är förtrogen med Henry Olssons eminenta förmåga just av psykologiskt och estetiskt känslig porträttkonst.

Lovisa Ulrikas Vitterhets-Academi hade som ett syfte att frambringa »et höfsadt skrifve-sätt», konstaterar Olsson i en inledande studie om Drottningens akademi, där Dalins beska kritik av den Nordenflychtska kretsens första försök tillmäts en inte oväsentlig betydelse för Tankebyggarordens vittra framsteg. Det gäller om så gott som alla bokens uppsatser att de har varit publicerade förut; det enda undantaget är en porträttskiss av Martin Lamm, där man kanske särskilt vill dröja vid vad Olsson berättar om dennes publika framgångar; någon *diva* blev han aldrig, heter det, han var aldrig rädd om sin värdighet. Betyd-

ligt mer utpenslat är Olssons porträtt av Henrik Schück (från Nordisk Tidskrift 1972) som onekligen utgör ett friskt och fängslande komplement till Lars Gustafssons något torra redogörelse för litteraturhistorikern Henrik Schücks vetenskapssyn. (Gustafssons viktiga arbete från 1983 refererar Olsson ej till vid omtrycket av uppsatsen.) Vidare återges Henry Olssons inträdelse 1952 om sin företrädare Bengt Hesselman i Svenska Akademien. Men ett aldeles speciellt intresse tilldrar sig onekligen vid läsningen ånyo den från Nordisk Tidskrift 1972 omtryckta uppsatsen om Hjalmar Branting, den monumentale, där den av Strindberg påverkade äktenskapsschismen mellan Hjalmar och Anna Branting ägnas en finkänslig och klargörande granskning. »Det är en patetisk historia, som går långt över den konventionella bilden av Branting och därmed kanske skänker den komplikation åt hans natur, som man har saknat och någon gång har efterlyst.»

I några studier, framför allt »Jonas på Erlingsrud», om Jonas Wærn, berörs de Love Almqvistska götiska båda ungdomsförbunden – här är Henry Olsson på sin mammas gata, som det heter, och kan hänvisa till sin på 1920-talet inledda Almqvist-forskning. När han 1964 i en av Värmlands nation i Uppsala utgiven publikation avgav sin veteranrapport från gamla tider, reflekterade han som tidig emigrant från hembygden över det genuint värmländska, vars existens han dock försiktigtvis tycks sätta i fråga. I sin studie över Henrik Schück framhåller Olsson en passant dennes som han säger »utomordentligt fina självironi, som kom honom att reagera inför varje skynt av uppblåsthet, fåfänga eller profetlater». Det är yrkesskador som kännetecknar alltför många akademiska s. k. forskarpersonligheter, men Henry Olsson förefaller lyckligt fri från dylika maner.

Ulf Wittrock

F. J. Billeskov Jansen: *Liv og lærdom. Kapitler af dansk Videnskabshistorie*. Gyldendal. Kbhvn 1983.

Högt uppe i emeritusåren är Billeskov Jansen energiskt verksam inom sitt vetenskapsområde, litteraturhistorien. I förordet till sin bok *Liv og lærdom. Kapitler af dansk Videnskabshistorie* citerar han Leibniz tänkvärda ord till en vän i ett brev från 1714: »Jag skulle önska att skribenterna ville ge oss sina upptäckters historia och skildra de etapper, längs vilka de nått fram till dem.» Billeskov Jansen följer denna uppmaning på två sätt. Dels genom de livfulla skildringar han ger av danska forskare inom naturvetenskap och humaniora från 1600-tal till 1900-tal. Dels genom att i ett slutkapitel teckna sin egen väg till och inom litteraturvetenskapen.

Den nya boken börjar han med att erkänna sin skuld till uppsaliensisk lärdomshistoria. Om intrycket av första årgången av tidskriften *Lychnos* – som han skaffade för 6: 50 – skriver han: »Det var som fick litteraturhistorien en ny dimension.»

Uttalandet måste förstås mot hans egen bakgrund. Under unga studieår vistades han i Frankrike, första gången 1928, sedan som lektor i danska vid Sorbonne under 1930- och 40-talen, den nästan obligatoriska befodringsvägen för en blivande dansk litteraturhistorieprofessor. »Under et halvt Aar i Frankrig, 1928, fik jeg en langvarig Rus i

Henri Bergsons filosofi», skriver han, och fortsätter att omtala att han senare, tillsammans med sin norske kollega vid Sorbonne, Hans Vilhelm Holst, följde Paul Valéry's föreläsningar på Collège de France och läste Benedetto Croce's estetiska arbeten.

Hans tidiga studier och forskningar satte frukt dels i boken *Sources vives de la pensée de Montaigne*, dels i den *Poetik*, som han i två delar gav ut i början av 1940-talet. Han ställde där några centrala estetiska spörsmål, utgående från frågan: vad är poesi. Han befann sig med andra ord på stor distans från den litteraturhistoriska tradition som i Sverige företrädades av Henrik Schück och dennes elever, i Norge av Francis Bull. Den som under 1940-talets sista år hade tillfälle att gästa Billeskov Jansens danska »studiekreds» bevarar ett minne av den dansk-norska estetiska skolan (några av Rokseths elever hörde också till gruppen) som en motståndsrörelse mot den äldre typen av nordisk litteraturhistoria. Billeskov Jansens första större sammanfattande litteraturhistoriska arbete heter, med tendensen klart uttryckt redan i titeln, *Danmarks Digetekunst*. Med den ville han skriva litteraturhistoria som de litterära *konstarnas* historia. Det är från genrer han utgår, medan biografiskt och kulturhistoriskt stoff fejas undan. Det visade sig vara ett tacksamt grepp att genomföra, kanske främst för de epoker då genretänkandet inom litteraturen dominerade. – Tilläggas kan, att Billeskov Jansen hämtade sin inspiration främst från Frankrike, inte från anglosaxisk new criticism. Till denna riktning och över huvud till anglosaxisk forskning har han aldrig haft samma intima relation, vilket indirekt framgår av två små men signifikativa tryckfel i den nya boken: Harry Levins namn stavas genomgående fel, och *comparative literature* kallas *compared literature*.

Samtidigt med sina estetiska studier sysslade Billeskov Jansen – och detta är tecken på en intressant spänning och motsats i hans intellektuella perspektiv – med uppgifter av stoffhistorisk och motivhistorisk art. De bar frukt i hans imponerande arbete om Holberg som epigrammatiker och essayist. Han åtog sig att härleda Holbergs tankar i Epist-larna – som Villey gjort i fallet Montaigne – från litterära och filosofiska källor. Det ledde honom bl. a. att rekonstruera Holbergs försvunna bibliotek. Alltifrån detta verk, utkommet 1938–39, har Holbergforskning förblivit en av Billeskov Jansens lärda specialiteter, dokumenterad ännu under Holbergjubileets år 1984 i en serie uppsatser och kommenterade editioner av Holbergs huvudverk.

Till 1936 daterar Billeskov Jansen sin första kontakt med svensk lärdomshistoria och med *Lychnos*. En av hans senare kolleger som professor vid Köpenhamns universitet, Oluf Friis, hade varit Johan Nordströms personlige elev och vän under sin tid som dansk universitetslektor i Uppsala; Friis representerar den apostoliska successionen och var väl den förste i Danmark, som skrev dansk litteraturhistoria utifrån lärdomshistoriska perspektiv. Det förefaller vara först från 1950-talet som Billeskov Jansen själv utvecklar sitt lärdomshistoriska intresse i full omfattning; från detta årtionde och från senare årtionden stammar de lärdoms- och vetenskapshistoriska uppsatserna i boken *Liv og lærdom*. Flera av dem rör danskt 1600-tal. Så ett kapitel om Ole Worms, upphovsmannen till naturaliesamlingen Museum Wormsianum i Köpenhamn. Vidare avsnittet om Niels Stensen, den danske anatomen, som utom i anatomi gjorde insatser i tre nya